

در آمدی بر طب آل رسول (ص)

تاریخچه حجامت و مبارزه طب استعماری با آن

سید عبدالله خلیلی (ره)

چهارمین شماره مجله مطالعات فرهنگی

اشاره:

گفتیم که، گفت و گوی مهدوی، سر آغاز نقد همه ساحت‌های فرهنگی و تمدنی، به مدد دریافت‌ها و بایسته‌های فرهنگ ولایی و علوی است. در شماره پیشین، به همین مناسبت به معرفی اجمالی طب اسلامی اهل بیت (ع) پرداختیم. در این شماره، یک روش مهم این طب، یعنی حجامت را به شما ارائه می‌کنیم. نویسنده فقید این مباحث، خود، از اساتید و صاحب‌نظران این حوزه می‌باشند.

قدیمی‌ترین سند موجود درباره حجامت، مربوط به ۳۳۰۰ سال قبل از میلاد مسیح است که در مقدونیه عمل حجامت انجام می‌گرفته و سپس به یونان باستان رخنه می‌کند. هم‌زمان با تأسیس دانشگاه جندی‌شاپور توسط یونانیان در ایران، حجامت توسط آنها به ایران آورده شد. ۴۰۰ سال قبل از میلاد مسیح سقراط نحوه عمل حجامت و موارد کاربرد آن را به رشته تحریر درآورد. در اوراق پاپیروس که در مصر باستان به دست آمده - حدوداً ۲۲۰۰ سال قبل از میلاد مسیح - حجامت امری رایج بوده است. همچنین در نوشته‌های باستانی هند «آیورو ودا» یعنی ۱۵۰۰ سال قبل از میلاد مسیح در هندوستان حجامت انجام می‌گرفته است.

جالینوس ۱۲۰ سال بعد از میلاد، مطالب متنوعی درباره حجامت در آثار خود نوشته است که همه آن اطلاعات در کتاب Paracelsus (۱۴۹۳-۱۵۴۱) تکرار شده و حاصل آن همه تجربیات در جملات زیر خلاصه می‌شود:

«در جایی که طبیعت دردی را حادث می‌نماید، در آنجا مواد مضرى انباشته می‌گردد، چنانچه طبیعت قادر به خنثی کردن این مواد زائد نباشد، وظیفهٔ پزشک است به کمک تیغ زدن آن نقطه را باز کند و به کمک بیمار بشتابد».

از این جملات درمی‌یابیم که حجامت یکی از مؤثرترین روش‌های معالجه بوده است.

در قرن ۱۶ میلادی در تمام کشورهای اروپایی، حجامت امری متداول و رایج بود. پزشکان معروفی در این قرن از جمله Fallopio و Vidius و Dallacrocce هر کدام ابزار خاصی جهت حجامت ابداع کرده بودند. معروف‌ترین پزشک قرن نوزدهم آلمان به نام «کریستف و بلی بالدوولند» امر حجامت را درمانی معجزه‌آسا برای بیماری‌های چشم، ریه، قلب، عروق و بیماری‌های درد پشت توصیه می‌کرد. از اوایل قرن بیستم تا به امروز، عمل حجامت عمدتاً از سوی مراکز

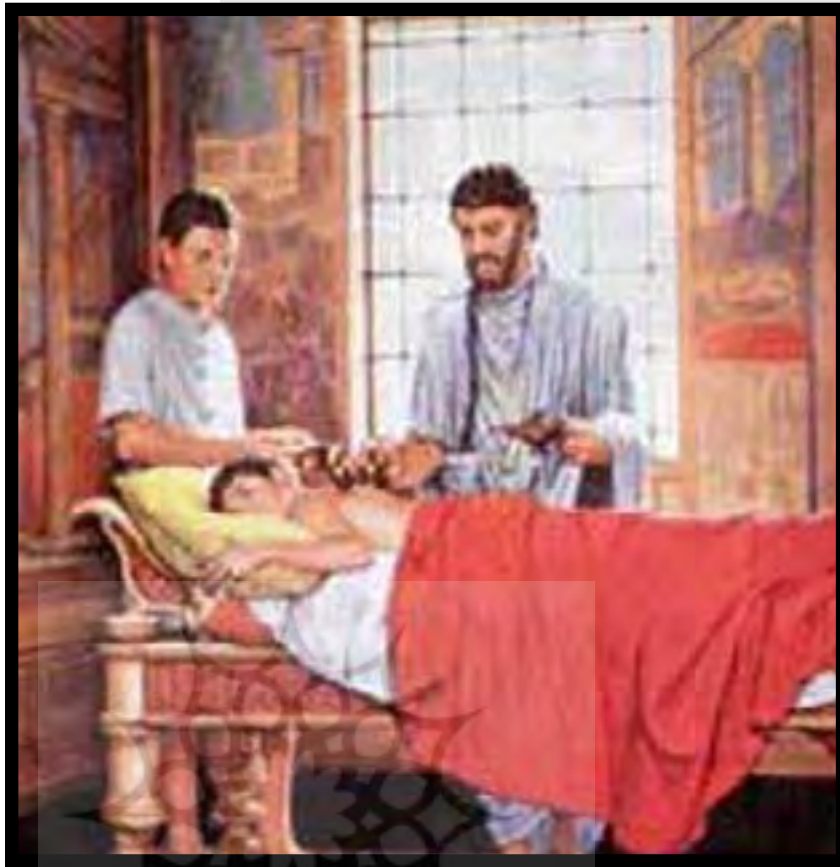
درمان طبیعی انجام می‌گیرد و بعضی از پزشکان طب جدید هم به این امر مبادرت می‌ورزند.

سرشناس‌ترین چهرهٔ علمی و پزشکی اتریش که در سال ۱۸۸۳ متولد شد به نام «برنهارد آشر» همواره از طرفداران جدی امر حجامت و درمان‌های طبیعی بود. وی که بعداً به درجهٔ پروفیسوری در آلمان نائل آمد در اصل متخصص رماتیسم بود و عملاً مبادرت به درمان‌های طبیعی می‌نمود و از جمله بیماری‌های رماتیسمی، افسردگی‌ها، دیسک کمر، آرتروز و بی‌نظمی در قاعدگی‌های زنان را به این شیوه معالجه می‌نمود و اکنون کتاب‌های وی مرجع علمی غنی برای طرفداران طب سنتی به شمار می‌آید.

۱۴۰۰ سال قبل که اسلام ظهور نمود ۵۳۳ بار از دهان مبارک حضرت رسول (ص) و دیگر ائمهٔ هدی تأکید بر انجام حجامت شده است به طوری که حدیث مشهور نبوی «الحجامة دواءٌ لكلِّ داءٍ» حجامت درمان هر دردی است. در رأس همهٔ احادیث قرار دارد.

توطئهٔ طب استعماری علیه حجامت

در کشور ایران نیز حجامت سابقه‌ای دیرینه دارد. دلایل

حجامت هدیهٔ شب معراج:

رسول اکرم (ص) در حدیث شب معراج می‌فرماید: «وقتی به آسمان هفتم صعود کردم هیچ ملکی از ملائک بر من گذر نکردند مگر اینکه گفتند: ای محمد حجامت کن و امتت را به حجامت کردن و خوردن سیاه‌دانه و قسط امر کن».

خداوند متعال در سورهٔ اسراء، آیهٔ اول دلیل معراج رسول اکرم (ص) را نشان دادن آیات و نشانه‌های الهی به ایشان ذکر کرده، می‌فرماید: «منزه است خدایی که در شبانگاه بنده‌اش را از مسجدالحرام به سوی مسجدالاقصایی که اطرافش را مبارک گردانیده‌ایم سیر داد، برای اینکه آیات خود را به او بنمایانیم، به درستی که او شنوندهٔ بیناست».

بنابراین آیه و روایت نبی اکرم (ص) می‌توان استنباط کرد که حجامت نیز از آیات الهی است.

علامه طباطبایی (ره) در «تفسیر المیزان» در تفسیر این آیه، ضمن بیان حدیث فوق می‌گوید: «واقعۀ شب معراج از معجزات بزرگ تمامی دوران آفرینش است که به این شکل و به این جامعیت فقط برای پیامبر گرامی اسلام اتفاق افتاده و واقعه‌ای استثنایی در طول دوران خلقت است».

همچنین رسول اکرم (ص) در روایتی دیگر فرمودند: «آنقدر جبرئیل در مورد حجامت به من سفارش کرد که فکر کردم مبدا واجب است».

از امام صادق (ع) نیز نقل شده است که فرمود: «جبرئیل بر رسول الله (ص) نازل شد و در مورد مسواک، خلال کردن و حجامت نمودن سفارش نمود».

بدین ترتیب، و حیاتی بودن این روش پزشکی غیرقابل تردید بوده و این امر، در جای خود از نوادر است.

۱. بحارالانوار، ج ۶۲، ص ۲۰۰، باب ۸۹.
۲. سورهٔ اسراء، آیه ۱.
۳. کافی، ج ۶، ص ۴۸۴.
۴. کافی، ج ۸، ص ۱۹۱.

روند منسوخ شدن حجامت به تناسب فراگیر شدن طب شیمیایی در سراسر جهان، پیشرفت داشته و همراه با نفوذ فرهنگ معماری در جوامع مختلف، به تناسب زدایش خودباوری‌های فرهنگی و دینی جوامع، روش طبابت جدید نیز جای باز نموده و روش‌های درمان دینی و سنتی از روند رفتارهای اجتماعی خارج شده است و به دلیل اینکه برنامه‌های فرهنگی معماری به شکلی سیستماتیک طراحی گردیده و گردونه‌های به هم پیوسته‌ای دارد، توانسته است این روش بهداشتی دینی فراگیر و بسیار باسابقه و مؤثر را از ردیف رفتارهای بهداشتی و درمانی جامعه خارج نماید و مردم جهان را نسبت به آن جاهل و ناآگاه نگه دارد.

حذف نام حجامت از صفحات کتب طبی دانشگاه و تنظیم سیستم نظام پزشکی و قوانین نظارت بر درمان متناسب با روش‌های درمانی تدریس شده در دانشگاه و ضدیت شدید با روش‌های درمانی سنتی و در اختیار داشتن ابزار و نیروهای حکومتی، قدرتی را به این سیستم داده است که توانسته است به وسیله آن در مدت زمان کوتاهی یک سنت الهی ریشه‌دار تاریخی را از متن جامعه بشری بزدايد و آثاری از آن باقی نگذارد.

حضرت امام خمینی (ره) در کتاب «رساله نوین» بخش مربوط به فقه پزشکی ماهیت فرهنگ معماری، از جمله طب معماری را این‌گونه تعریف فرمودند: «غرب همه چیزی معماری دارد؛ طب معماری، فرهنگ معماری که برای کشورهای عقب‌افتاده صادر می‌کند. آنها می‌خواهند ما وابسته باشیم و چیزهایی که به ما می‌دهند وابستگی می‌آورد. اگر می‌خواهید رشد حقیقی پیدا کنید و مستقل شوید، اول این وابستگی فکری و قلبی را کنار بگذارید.»

پی‌نوشت:

۱. امام خمینی (ره)، رساله نوین، ج ۲، ص ۱۸۱.

فراوانی وجود دارد که قبل از اسلام در ایران حجامت وجود داشته به نحوی که در زمان خلافت عباسی در جامعه ایران رایج بوده و هارون الرشید به توصیه یکی از حجام‌های ایرانی حجامت کرده و از مرگ نجات یافته است و در هزار سال قبل، بوعلی سینا حجامت را به عنوان یک رکن درمانی مطرح کرده و استفاده‌های گوناگونی از آن می‌کند. همچنین سایر دانشمندان طب در ایران مانند جرجانی و حکیم محمد بن زکریای رازی و دیگران همه از حجامت بهره گرفته‌اند و از آن پس نیز حجامت در فرهنگ ما جایگاه ویژه‌ای داشته است و به عنوان یک سنت مؤکد جزء اعتقادات مردم بوده است. بزرگسالان در حمام حجامت می‌نموده‌اند و در بهاران، کودکان خود را ملزم به انجام حجامت می‌کرده‌اند. مردم براساس توصیه رسول اکرم (ص) که می‌فرماید «نعم العید عید الحجامه؛ بهترین عید، دوره حجامت است»، عید خون می‌گرفتند و روز مشخصی از سال را برای این کار تعیین می‌کردند.

این روند ادامه داشت تا اینکه در سال ۱۳۳۴ (دو سال بعد از کودتای ۲۸ مرداد) و هم‌زمان با وضع قانون نظارت در درمان، به شکل گسترده‌ای با حجامت مبارزه شد و ژاندارم‌ها حجامتگران را در سراسر کشور دستگیر می‌کردند و بدین ترتیب این سنت الهی پرسابقه از روند رفتارهای سنتی جامعه خارج گردید و تنها در مناطقی از کشور که تحت تسلط کامل دولت نبود این سنت اجرا می‌شد و مردم بیماری‌های خود را به وسیله آن مداوا می‌کردند و وضعیت به همین منوال ادامه داشت تا در سال ۱۳۶۵ در جمعی که به انگیزه کشف یک راه درمانی ساده و فراگیر و ارزان قیمت و به منظور ارائه یک روش درمانی پیشگیرانه تشکیل شده بود، این سنت پیشنهاد و مورد توجه و تحقیق قرار گرفت و پس از آن در سال ۱۳۶۸ در قالب «مؤسسه تحقیقات حجامت ایران» به ثبت رسید. در ابتدای کار تعریف مشخصی از حجامت وجود نداشت. اطلاعات لازم پیرامون حجامت بسیار پراکنده و ناقص بود؛ تجربیات درمانی حجامت فقط در اذهان معدود پیرمردانی وجود داشت که در اقصی نقاط کشور حضور داشتند. تأثیرات کاربردی حجامت و شیوه انجام آن نیز در کتابی تدوین نگردیده بود. جمع‌آوری این اطلاعات قبل از اینکه یک کار پژوهشی در گوشه کتابخانه‌ها و آزمایشگاه‌ها باشد یک کار تحقیقی، فرهنگی و مردم‌شناسی بود. علاوه بر آن در سال ۶۹ با درک این مطلب که منطق تجویز حجامت به نقش جاذبه ماه بر روی مایعات زمین و بالاخره بر روی بدن انسان ارتباط دارد، روند مطالعات اولیه تغییر کرد و مطالعه بر روی تغییرات جوی و جاذبه ماه و خورشید و جذر و مد آب دریا نیز به آن اضافه شد و زمانی تأثیر قطعی حجامت بر بیماری‌ها در مؤسسات مشاهده شد که ضوابط ایام حجامت رعایت گردید.

